

POZIOM KONKURENCYJNOŚCI WSCHODNICH REGIONÓW POLSKI NA TLE ZRÓŻNICOWAŃ MIĘDZYREGIONALNYCH

Arkadiusz Gralak

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Streszczenie. W artykule przedstawiono ocenę poziomu konkurencyjności wschodnich regionów Polski na tle układu regionalnego kraju. Do pomiaru poziomu konkurencyjności regionów wykorzystano metodę wzorca rozwoju Hellwiga. Przeprowadzone badania wykazały, że polskie regiony wykazywały bardzo wysoką skalę zróżnicowania pod względem poziomu konkurencyjności. Najniższe pozycje konkurencyjne w układzie regionalnym kraju zajmowały województwa położone ze wschodniej (lubelskie i podlaskie) i południowo-wschodniej części kraju (świętokrzyskie i podkarpackie). Analiza porównawcza i ocena wielorakich aspektów konkurencyjności regionów wschodniej części kraju wykazały, iż główne obszary posiadanych przez nie dystansów konkurencyjnych (z wyłączeniem woj. mazowieckiego) wyznaczały: poziom nowoczesności struktury gospodarczej, konkurencyjność zasobów pracy oraz poziom rozwoju infrastruktury technicznej i dostępności komunikacyjnej. Z kolei źródłem wyraźnych przewag konkurencyjnych tych regionów były wybitne zasoby i walory przyrodnicze oraz dobry stan środowiska przyrodniczego.

Słowa kluczowe: konkurencyjność regionów, pozycja konkurencyjna, wschodnie regiony Polski

WSTĘP

W warunkach znacznego otwarcia narodowych przestrzeni ekonomicznych oraz postępującej globalizacji gospodarki i związanej z nią integracji międzynarodowej rozwój regionów odbywa się w konkurencyjnym otoczeniu innych regionów krajowych i zagranicznych i we współzawodnictwie z nimi. Regiony, jako upodmiotowione jednostki terytorialne, konkurują między sobą na otwartym rynku krajowym, europejskim i globalnym. Przedmiotem tej rywalizacji jest pozyskanie różnego rodzaju korzyści zewnętrznych, w tym przede wszystkim: środków pomocowych z funduszy Unii Europejskiej, inwestorów krajowych i zagranicznych, kapitału intelektualnego (naukowców,

Adres do korespondencji – Corresponding author: Arkadiusz Gralak, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, tel. (022) 593 40 62, e-mail: arekgralak@interia.pl

wynalazców, twórców kultury), turystów, lokalizacji agend i instytucji rządowych, organizacji prestiżowych imprez krajowych i międzynarodowych itp. Głównym motywem tej konkurencji jest przyspieszenie i podniesienie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego danego regionu.

Wymienione uwarunkowania sprawiają, iż w literaturze ekonomicznej zagadnienie konkurencyjności, należące tradycyjnie do sfery mikroekonomii, jest coraz częściej rozpatrywane także w skali mezoekonomicznej, z punktu widzenia rywalizacji regionów. Konkurencyjność stała się ważnym zagadnieniem rozwoju regionalnego, a wzrost konkurencyjności regionów stanowi jeden z podstawowych celów polityki rozwoju regionalnego.

Konkurencyjność w dziedzinie rozwoju regionalnego rozumiana jest jako „zdolność regionów do przystosowywania się do zmieniających się warunków, pod kątem utrzymania lub poprawy pozycji w toczącym się między regionami współzawodnictwie w wymiarze krajowym i międzynarodowym” [Instytucje... 1996] lub też jako „wypracowywanie przewagi nad innymi regionami w określonych dziedzinach życia gospodarczego i społecznego” [Bednarz 1997]. W literaturze przedmiotu konkurencyjność regionu jest pojęciem stosowanym w dwojakim znaczeniu: po pierwsze – jako zespół cech decydujących o atrakcyjności regionu do alokacji kapitału i jako miejsca zamieszkania, po drugie – jako wyraz atrakcyjności produktów i usług wytwarzanych w regionie, w porównaniu z analogicznymi produktami i usługami pochodzącymi z innych regionów [Kozak, Pyszkowski, Szewczyk 1997]. Konkurencyjność regionów można ponadto rozpatrywać w aspekcie statycznym i dynamicznym. Ujęcie statyczne, określane mianem pozycji konkurencyjnej, odnosi się do oceny poziomu konkurencyjności regionu w danym momencie i wyraża się w zajmowanej przez niego pozycji (uplasowaniu) w rankingu regionów [Klamut i Passella 1999]. Z kolei dynamiczne ujęcie konkurencyjności oznacza długookresową zdolność danego regionu do kreowania nowoczesnych struktur gospodarczych, efektywnie wykorzystujących szanse rozwojowe tkwiące w specyficznych walorach i zasobach regionu i w efekcie zapewniających wzrost dobrobytu społeczności regionalnej.

Nowe mechanizmy rozwoju regionalnego i lokalnego w Polsce wywołują istotne przesunięcia w strukturze czynników rozwoju i zmianę kryteriów lokalizacji działalności gospodarczej, przez co prowadzą do narastania przestrzennych dysproporcji rozwojowych, w tym do coraz silniej zaznaczającego się zróżnicowania poziomu konkurencyjności regionów w ramach układu regionalnego kraju.

Najmniejszą zdolność do tworzenia przewag konkurencyjnych mają regiony we wschodniej części kraju. Są one położone peryferyjnie w stosunku europejskich regionów rdzeniowych i osi rozwoju. Regiony te reprezentują splot problemów stanowiących dziedzictwo przeszłości, na które nałożyły się skutki zróżnicowania przestrzennego przebiegu procesów transformacji systemowej po 1989 r.

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę określenia pozycji konkurencyjnej regionów Polski wschodniej w układzie regionalnym kraju¹. Celem badań jest również identyfikacja głównych grup determinant pod kątem kierunku oraz stopnia ich oddziaływania

¹ W opracowaniu przyjęto, iż pojęcie „region” jest tożsame z województwem w aktualnym podziale administracyjnym kraju.

na ogólny poziom konkurencyjności badanych regionów. Wyniki tej analizy mogą zostać wykorzystane jako tło diagnostyczne dla poszukiwania kierunków działań i optymalnych instrumentów polityki podnoszenia konkurencyjności regionów opóźnionych.

METODA BADAŃ

Konkurencyjność regionów jest kategorią ekonomiczną o charakterze wielowymiarowym, gdyż jej ocena wymaga uwzględnienia szerokiego spektrum uwarunkowań o charakterze ekonomicznym, społecznym i przestrzennym, wśród których najważniejsze są: innowacyjność gospodarki regionu, kapitał ludzki i kapitał społeczny, struktura gospodarki regionalnej, zagospodarowanie infrastrukturalne, przedsiębiorczość, działalność inwestycyjna, środowisko biznesu, powiązania międzynarodowe, środowisko przyrodnicze. Wieloaspektowe badanie konkurencyjności regionów wymaga użycia wielu cech-identyfikatorów oraz przyjęcia specjalnej procedury badawczej, w której mieścić się będzie zarówno ilościowa i jakościowa analiza endogenicznych potencjałów rozwojowych regionów, jak i badanie skali, struktury i siły powiązań regionów z otoczeniem [Strahl 1998]. Jednakże, jak podkreślają Stec i Wierzińska [1999], ustalenie ostatecznej listy zmiennych informujących o konkurencyjności regionu jest problemem dyskusyjnym i otwartym.

W przeprowadzonych badaniach do wyboru zmiennych wykorzystano metodę logiczno-merytoryczną w połączeniu z formalno-statystyczną. Do wyjściowego zbioru cech diagnostycznych przyjęto 63 zmienne, które miały postać wskaźników intensywności. Zmienne te zostały ujęte w siedmiu grupach merytorycznych, opisujących wyodrębnione aspekty konkurencyjności regionów. W procedurze merytorycznego doboru zmiennych, jak również ich podziału na grupy, wykorzystano doświadczenia innych badaczy, w tym m.in.: Pruska, Holik i Nowaka [1999], Stec i Wierzińskiej [1999], Strahl [1998] oraz Strahl i Sobczak [1999]. Następnie zbiór potencjalnych zmiennych zweryfikowano pod kątem ich właściwości diagnostycznych. Weryfikację tę przeprowadzono na podstawie analizy zmienności² oraz analizy korelacji³. W wyniku zastosowania tej procedury otrzymano zredukowany zbiór cech diagnostycznych, złożony z 43 zmiennych (tab. 1).

Tabela 1. Zmienne przyjęte do pomiaru poziomu konkurencyjności regionów

Table 1. Variables used to estimation of regions competitiveness level

Symbol zmiennej	Grupy merytoryczne i zmienne
Grupa I – konkurencyjność potencjału gospodarczego	
x_1	udział województwa w krajowej wartości produkcji sprzedanej przemysłu
x_2	udział województwa w krajowej wartości sprzedaży produkcji budowlano-montażowej
x_3	wartość skupu produktów rolnych na 1 ha UR w zł
x_4	wartość dodana brutto na 1000 zł wartości brutto środków trwałych
x_5	udział województwa w krajowej liczbie spółek z udziałem kapitału zagranicznego
x_6	udział województwa w krajowej liczbie miejsc noclegowych w turystycznych obiektach noclegowych

² Wartość krytyczną współczynnika zmienności (v^*) przyjęto na poziomie 0,10.

³ Wartość krytyczną współczynnika korelacji (r^*) przyjęto na poziomie 0,70.

Tabela 1 cd./Table 1 continued

Grupa II – poziom nowoczesności struktury gospodarczej	
x_7	udział podsektora usług rynkowych w wartości dodanej brutto
x_8	odsetek pracujących w podsektorze usług rynkowych
x_9	odsetek pracujących w sektorze I
x_{10}	udział podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w liczbie podmiotów gospodarki narodowej
x_{11}	liczba jednostek działalności badawczo-rozwojowej na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej
x_{12}	liczba pracowników naukowo-badawczych zatrudnionych w jednostkach badawczo-rozwojowych na 1000 pracujących
x_{13}	udział nakładów inwestycyjnych na działalność badawczo-rozwojową w wartości nakładów inwestycyjnych ogółem
Grupa III – poziom zaawansowania przekształceń rynkowych	
x_{14}	udział pracujących w sektorze prywatnym
x_{15}	liczba zakładów osób fizycznych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym
x_{16}	udział spółek prawa handlowego w liczbie podmiotów gospodarki narodowej
x_{17}	odsetek podmiotów gospodarczych zajmujących się pośrednictwem finansowym, obsługa nieruchomości i usługami związanymi z prowadzeniem działalności gospodarczej (sekcje J i K PKD)
x_{18}	odsetek pracujących w pośrednictwie finansowym oraz obsłudze nieruchomości i usługach związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej (sekcje J i K PKD)
Grupa IV – konkurencyjność zasobów pracy	
x_{19}	wartość dodana brutto na 1 pracującego w sektorze I w tys. zł
x_{20}	wartość dodana brutto na 1 pracującego w sektorze II w tys. zł
x_{21}	wartość dodana brutto na 1 pracującego w sektorze III w tys. zł
x_{22}	wartość nakładów inwestycyjnych na 1 pracującego w tys. zł
x_{23}	wartość nakładów na działalność badawczo-rozwojową na 1 pracującego
x_{24}	udział ludności z wykształceniem wyższym w liczbie ludności w wieku ≥ 15 lat
Grupa V – poziom rozwoju społecznego	
x_{25}	wartość dochodów budżetowych gmin z tytułu udziału w podatku PIT na 1 mieszkańca
x_{26}	osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 ludności
x_{27}	odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do Internetu
x_{28}	odsetek mieszkań na wsi wyposażonych w łazienkę
x_{29}	liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców
x_{30}	liczba czytelników placówek bibliotecznych na 1000 ludności
x_{31}	liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 1000 mieszkańców
Grupa VI – poziom rozwoju infrastruktury technicznej i dostępności komunikacyjnej	
x_{32}	długość sieci kanalizacyjnej na 100 km ² powierzchni
x_{33}	odsetek mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy
x_{34}	długość dróg publicznych o nawierzchni twardej ulepszonej na 100 km ² powierzchni
x_{35}	długość dróg ekspresowych i autostrad na 100 km ² powierzchni
x_{36}	długość linii kolejowych normalnotorowych na 100 km ² powierzchni
x_{37}	liczba abonentów telefonii przewodowej na 1000 mieszkańców
Grupa VII – stan i poziom ochrony środowiska przyrodniczego	
x_{38}	odpady przemysłowe wytworzone w ciągu roku (w tonach) na 1 km ² powierzchni
x_{39}	ilość nieoczyszczonych ścieków przemysłowych i komunalnych odprowadzonych do wód powierzchniowych przypadająca na 1 km ² powierzchni
x_{40}	emisja zanieczyszczeń gazowych (bez dwutlenku węgla) na 1 km ² powierzchni

Tabela 1 cd./Table 1 continued

x_{41}	odsetek powierzchni obszarów prawnie chronionych
x_{42}	odsetek ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków
x_{43}	nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska na 1 mieszkańca

Źródło: Gralak A., 2004. Uwarunkowania i czynniki konkurencyjności regionów peryferyjnych, SGGW, Warszawa, maszynopis rozprawy doktorskiej.

Source: Gralak A., 2004. The factors determining the competitiveness of the peripheral regions, SGGW, Warsaw, typescript of the doctoral dissertation.

Kwantyfikację konkurencyjności regionów przeprowadzono z wykorzystaniem miernika taksonomicznego, do konstrukcji którego zastosowano metodę wzorca rozwoju Hellwiga. W metodzie tej miarę agregatową oblicza się jako syntetyczny wskaźnik taksonomicznej odległości danego obiektu od teoretycznego wzorca rozwoju [Hellwig 1968].

Metoda wzorca rozwoju Hellwiga pozwala uporządkować zbiór obiektów (regionów) P_i ($i = 1, 2, \dots, n$), z których każdy jest opisany zbiorem m cech diagnostycznych, mających charakter stymulant bądź destymulant. Opis liczbowy zbioru obiektów można ująć za pomocą macierzy obserwacji X o postaci:

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nm} \end{bmatrix}$$

gdzie x_{ij} – oznacza wartość j -tej cechy dla i -tego obiektu ($i = 1, 2, \dots, n; j = 1, 2, \dots, m$).

Dla zachowania prawidłowych relacji między zmiennymi przeprowadzono ich standaryzację według wzoru:

$$z_{ij} = (x_{ij} - \bar{x}_j) / S_j \quad (j = 1, 2, \dots, m)$$

gdzie: $\bar{x}_j = n^{-1} \sum_{i=1}^n x_{ij}$,

$$S_j = \sqrt{n^{-1} \sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}$$

W wyniku tego przekształcenia otrzymano macierz standaryzowanych wartości cech Z :

$$Z = \begin{bmatrix} z_{11} & z_{12} & \dots & z_{1m} \\ z_{21} & z_{22} & \dots & z_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ z_{n1} & z_{n2} & \dots & z_{nm} \end{bmatrix}$$

gdzie: z_{ij} jest zestandaryzowaną wartością x_{ij} .

Powyższa macierz była podstawą do ustalenia tzw. wzorca rozwoju. Wzorcem rozwoju (konkurencyjności) w metodzie Hellwiga jest abstrakcyjny obiekt P_0 o współrzędnych standaryzowanych: $z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0j}$, gdzie: $z_{0j} = \max \{z_{ij}\}$, gdy X_j jest stymulantą, oraz $z_{0j} = \min \{z_{ij}\}$, gdy X_j jest destymulantą. Z formuły tej wynika, iż wzorcem rozwoju jest hipotetyczny region o najkorzystniejszych zaobserwowanych wartościach zmiennych.

Dla każdego obiektu P_i (województwa) obliczono odległość od opisanego wyżej wzorca według następującej formuły:

$$d_i = 1 - \frac{D_{io}}{D_o} \quad (i = 1, 2, \dots, n)$$

gdzie:

$$D_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{0j})^2}$$

$$D_o = \overline{D_o} + 2S_o$$

$$\overline{D_o} = n^{-1} \sum_{i=1}^n D_{io}$$

$$S_o = \sqrt{n^{-1} \sum_{i=1}^n (D_{io} - \overline{D_o})^2}$$

Według powyższej procedury wyznaczono wskaźniki cząstkowe, odnoszące się do siedmiu wyodrębnionych aspektów konkurencyjności, jak również, przez agregację zmiennych ze wszystkich grup, wyznaczono wskaźnik syntetyczny ogólnego poziomu konkurencyjności, określający pozycję każdego regionu w układzie regionalnym kraju.

Miernik taksonomiczny d_i przyjmuje wartości z przedziału $[0, 1]$, jednak obiekty wyjątkowo słabe mogą przyjmować wartości ujemne. Im wartość miernika jest bliższa jedności, tym w mniejszym stopniu różni się od przyjętego wzorca rozwoju, a tym samym obiekt P_i reprezentuje wyższy poziom konkurencyjności.

Klasyfikacji regionów według poziomu konkurencyjności dokonano z wykorzystaniem dwóch parametrów miernika taksonomicznego: średniej arytmetycznej oraz odchylenia standardowego. Przedziały klasowe określono na podstawie następującego schematu:

- klasa I (bardzo wysoki poziom konkurencyjności) obejmuje regiony, dla których zachodzi nierówność: $d_i > \overline{d}_i + s_{d_i}$
- klasa II (wysoki poziom konkurencyjności) obejmuje regiony, dla których zachodzi nierówność: $\overline{d}_i + 1/2 s_{d_i} < d_i \leq \overline{d}_i + s_{d_i}$
- klasa III (średni poziom konkurencyjności) obejmuje regiony, dla których zachodzi nierówność: $\overline{d}_i - 1/2 s_{d_i} \leq d_i < \overline{d}_i + 1/2 s_{d_i}$

- klasa IV (niski poziom konkurencyjności) obejmuje regiony, dla których zachodzi nierówność: $\bar{d}_i - s_{d_i} \leq d_i < \bar{d}_i - 1/2 s_{d_i}$
- klasa V (bardzo niski poziom konkurencyjności) obejmuje regiony, dla których zachodzi nierówność: $d_i < \bar{d}_i - s_{d_i}$

gdzie: d_i – wartość miernika syntetycznego obliczonego metodą wzorca rozwoju Hellwiga,

\bar{d}_i – średnia arytmetyczna cechy d_i ,

s_{d_i} – odchylenie standardowe cechy d_i .

Podstawę źródłową badań stanowiły dane statystyki masowej, pochodzące z Banku Danych Regionalnych GUS, agregowane w układzie wojewódzkim (NTS 2). Zakres czasowy badań obejmował rok 2002. Obiektem badań empirycznych był obszar wschodniej i środkowo-wschodniej części kraju, do którego zaliczono następujące województwa: warmińsko-mazurskie, podlaskie, mazowieckie, lubelskie, świętokrzyskie i podkarpackie. Wybór obiektu do badań miał charakter celowy i był podyktowany złożonością oraz podobieństwem problemów rozwojowych wschodnich regionów kraju.

WYNIKI BADAŃ

Klasyfikacja regionów Polski, przeprowadzona metodą Hellwiga, pozwoliła na wyodrębnienie pięciu skupisk województw, charakteryzujących się podobnym poziomem konkurencyjności (tab. 2).

Będąc przedmiotem analizy grupa wschodnich regionów kraju była bardzo wyraźnie zróżnicowana pod względem ogólnego poziomu konkurencyjności. Województwo mazowieckie zakwalifikowano się do I klasy konkurencyjności i odznaczało się najwyższym poziomem przewag konkurencyjnych nad pozostałymi regionami kraju. Niskim poziomem konkurencyjności charakteryzowało się woj. warmińsko-mazurskie, które uplasowało się w IV klasie konkurencyjności. W pozostałych czterech województwach (podkarpackim, podlaskim, lubelskim i świętokrzyskim) odnotowano bardzo niski poziom konkurencyjności (V klasa konkurencyjności).

Porównanie wielorakich aspektów konkurencyjności umożliwiło identyfikację głównych grup determinant pod kątem kierunku oraz stopnia oddziaływania na ogólny poziom konkurencyjności badanych regionów. Graficzną prezentację wyników tej analizy przedstawiono na wykresach radarowych (rys. 1).

Województwo mazowieckie posiadało przewagi konkurencyjne nad pozostałymi regionami w zakresie pięciu spośród siedmiu ocenianych aspektów konkurencyjności. Największa skala tych przewag dotyczyła nowoczesności struktury gospodarczej i wynikała z najwyższego w kraju odsetka podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego, liczby jednostek działalności badawczo-rozwojowej w relacji do liczby podmiotów gospodarczych oraz udziału nakładów inwestycyjnych na działalność badawczo-rozwojową w ogólnej wartości nakładów inwestycyjnych. Region ten miał zdecydowaną przewagę konkurencyjną pod względem konkurencyjności zasobów pracy głównie za sprawą najwyższej w kraju wartości nakładów na działalność badawczo-rozwojową w przeliczeniu na 1 pracującego, wydajności pracy w sektorze usługowym oraz wskaźnika

wykształcenia ludności na poziomie wyższym. Omawiany region zajmował również pierwszą lokatę w kraju pod względem zaawansowania w przekształceniach rynkowych, ogólnej konkurencyjności potencjału gospodarczego oraz poziomu rozwoju społecznego, jednakże jego przewaga nad kolejnymi regionami była już znacznie mniejsza. Z kolei słabymi stronami konkurencyjności tego regionu były: stan i poziom ochrony środowiska przyrodniczego (głównie za sprawą niskiego odsetka ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków oraz względnie niskich nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska w ujęciu *per capita*) oraz poziom rozwoju infrastruktury technicznej (z powodu niskiej gęstości: linii kolejowych, sieci drogowej o nawierzchni twardej ulepszonej, sieci kanalizacyjnej). Jednakże ich negatywny wpływ na ogólną ocenę poziomu konkurencyjności tego regionu został zniwelowany przez wysokie oceny pozostałych pięciu aspektów konkurencyjności. Należy przy tym podkreślić, iż pozycję lidera zajmowaną przez woj. mazowieckie należy wiązać przede wszystkim z wyjątkowo dużym potencjałem aglomeracji warszawskiej, która koncentruje zdecydowaną większość zasobów i czynników wyznaczających konkurencyjność tego regionu.

Tabela 2. Typologia województw pod względem wskaźnika ogólnego poziomu konkurencyjności w 2002 r.

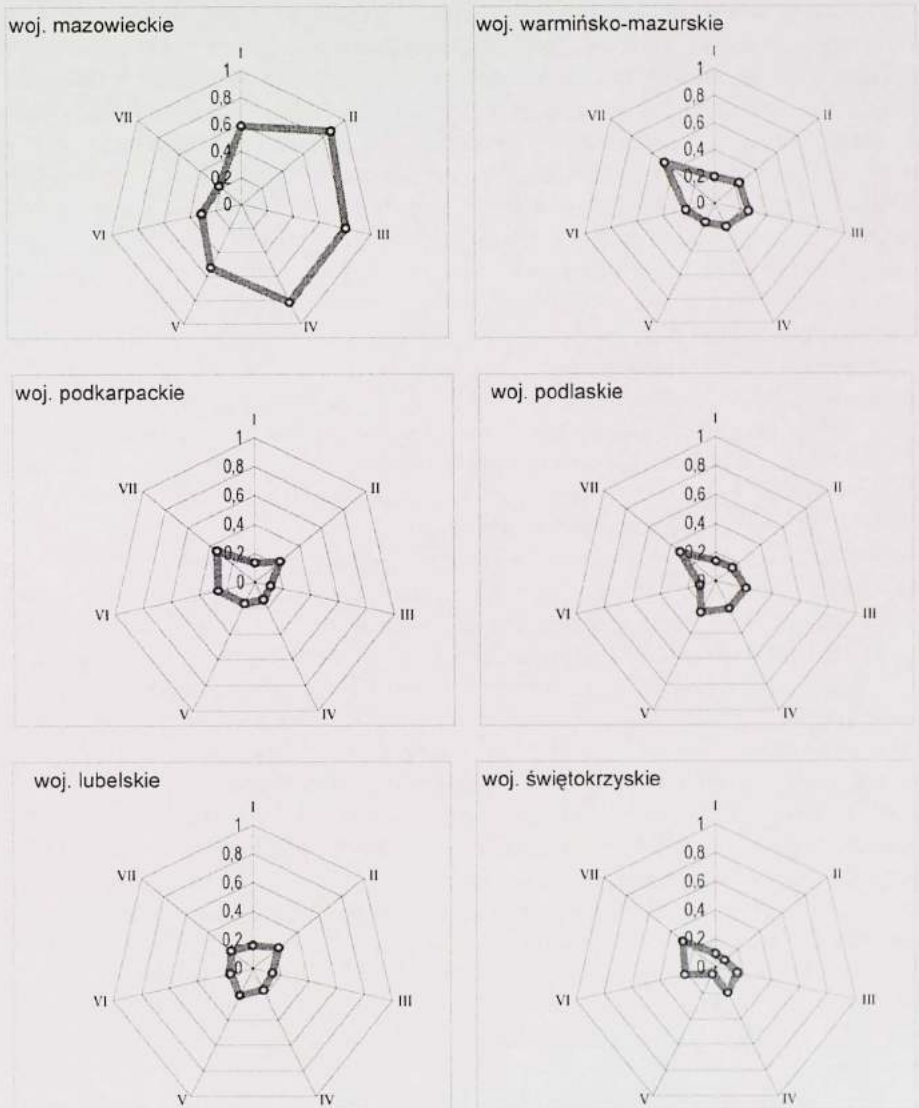
Table 2. Typology of voivodships towards general competitiveness rate level in 2002

Województwa uporządkowane	Wskaźniki syntetyczne dla poszczególnych aspektów konkurencyjności regionów *							Wsk. ogólnego poziomu konkurencyjności	Grupy typologiczne
	I	II	III	IV	V	VI	VII		
1. Mazowieckie	0,588	0,867	0,803	0,818	0,528	0,309	0,217	0,526	I
2. Dolnośląskie	0,384	0,441	0,522	0,475	0,490	0,551	0,457	0,422	
3. Pomorskie	0,325	0,471	0,616	0,451	0,435	0,374	0,507	0,387	
4. Małopolskie	0,300	0,517	0,345	0,325	0,516	0,513	0,357	0,351	II
5. Wielkopolskie	0,461	0,384	0,462	0,361	0,416	0,310	0,466	0,342	
6. Zachodniopomorskie	0,297	0,413	0,448	0,434	0,257	0,284	0,407	0,302	III
7. Śląskie	0,390	0,379	0,251	0,361	0,401	0,841	-0,18	0,289	
8. Łódzkie	0,267	0,394	0,315	0,255	0,265	0,303	0,361	0,241	
9. Lubuskie	0,180	0,326	0,435	0,298	0,203	0,258	0,651	0,236	IV
10. Kujawsko-pomorskie	0,278	0,314	0,367	0,264	0,180	0,324	0,384	0,230	
11. Opolskie	0,101	0,220	0,290	0,242	0,145	0,370	0,349	0,164	
12. Warmińsko-mazurskie	0,197	0,239	0,259	0,195	0,158	0,219	0,479	0,158	V
13. Podkarpackie	0,134	0,226	0,111	0,135	0,165	0,263	0,341	0,112	
14. Podlaskie	0,140	0,147	0,215	0,210	0,240	0,115	0,320	0,109	
15. Lubelskie	0,160	0,231	0,141	0,168	0,208	0,161	0,195	0,106	
16. Świętokrzyskie	0,097	0,082	0,155	0,195	0,051	0,220	0,291	0,069	

*Oznaczenia dotyczą poszczególnych aspektów konkurencyjności regionów: I. Konkurencyjność potencjału gospodarczego regionów, II. Poziom nowoczesności struktury gospodarczej, III. Poziom zaawansowania przekształceń rynkowych, IV. Konkurencyjność zasobów pracy, V. Poziom rozwoju społecznego, VI. Poziom rozwoju infrastruktury technicznej i dostępności komunikacyjnej, VII. Stan i poziom ochrony środowiska przyrodniczego

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDR GUS.

Source: Own calculation based on data of Regional Data Bank of CSO.

Rys. 1. Profile konkurencyjności badanych regionów
Fig. 1. Competitiveness profiles of research regions

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych w tabeli 2.
Source: Own elaboration based on data in table 2.

Kolejne spośród analizowanych województw – warmińsko-mazurskie – uplasowało się dopiero na 12. miejscu i zostało zakwalifikowane do czwartej grupy typologicznej, skupiającej regiony o niskim poziomie konkurencyjności. Najsilniejszą stroną konkurencyjności tego regionu były jakość i poziom ochrony środowiska przyrodniczego.

Jego wysoką pozycję konkurencyjną w układzie regionalnym kraju (3. miejsce) wyznaczał przede wszystkim bardzo niski stopień degradacji środowiska przyrodniczego, co było związane głównie ze słabym uprzemysłowieniem oraz wysokim udziałem obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogólnej województwa. W regionie tym odnotowano jednocześnie niską wartość nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska w przeliczeniu na 1 mieszkańca (13. miejsce). Niekorzystnie na konkurencyjność województwa warmińsko-mazurskiego oddziaływał poziom rozwoju społecznego (14. miejsce), który w znacznym stopniu był determinowany bardzo wysokim poziomem ubóstwa, wyrażonego odsetkiem osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Słabymi stronami konkurencyjności tego regionu były także konkurencyjność zasobów pracy oraz wyposażenie w infrastrukturę techniczną i dostępność komunikacyjną (14. miejsce).

Pozostałe cztery województwa ze wschodniej części kraju zajmowały końcowe miejsca w rankingu (podkarpackie 13., podlaskie 14., lubelskie 15., świętokrzyskie 16.) i tworzyły piątą grupę typologiczną – o bardzo niskim poziomie konkurencyjności. Wyodrębniona grupa regionów charakteryzowała się przy tym wyraźną zwartością terytorialną, gdyż skupiała cztery sąsiadujące ze sobą województwa, w tym trzy położone były wzdłuż wschodniej granicy kraju.

Najwyżej ocenionymi aspektami konkurencyjności województwa podkarpackiego były stan i poziom ochrony środowiska przyrodniczego oraz poziom rozwoju infrastruktury technicznej, które plasowały ten region na 11. miejscu w kraju. W pozostałych aspektach konkurencyjności zajmował on niższe lokaty, przy czym największą lukę konkurencyjności miał pod względem zaawansowania w przekształceniach rynkowych (16. miejsce). Ocena tej kategorii konkurencyjności była pochodną przede wszystkim niskiego poziomu rozwoju sektora drobnej przedsiębiorczości oraz niedorozwoju instytucji otoczenia rynkowego, a w szczególności instytucji finansowych oraz instytucji zajmujących się obsługą nieruchomości i świadczeniem usług związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej. W omawianym regionie, podobnie jak w woj. świętokrzyskim, lubelskim i podlaskim, poziom rozwoju otoczenia okołobiznesowego był niższy od poziomu rozwoju sektora prywatnego, co jest bardzo niekorzystne z punktu widzenia perspektyw ich rozwoju. Województwo podkarpackie charakteryzowało się także najniższym w kraju poziomem konkurencyjności zasobów pracy, co wynikało ze skrajnie niskiej wydajności pracy w sektorze usługowym i w sektorze przemysłowym oraz bardzo niskiego poziomu wskaźnika wykształcenia ludności na poziomie wyższym (12. miejsce).

Najsilniejszą stroną konkurencyjności województwa podlaskiego był poziom rozwoju społecznego (9. miejsce). Na ocenę tego aspektu konkurencyjności korzystnie oddziaływała wysoka aktywność społeczna, mierzona liczbą fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w stosunku do liczby mieszkańców (2. miejsce). Region ten znajdował się w czołówce krajowej również pod względem dostępności do infrastruktury społecznej w zakresie usług zdrowotnych (4. miejsce). Niekorzystnie na ocenę poziomu rozwoju społecznego w tym województwie oddziaływały: bardzo niski poziom czytelnictwa (16. miejsce), niski wskaźnik wyposażenia gospodarstw domowych na wsi w łazienkę (14. miejsce) oraz niska wartość dochodów budżetowych gmin z tytułu udziału w podatku PIT *per capita*, wyrażająca poziom zamożności mieszkańców (13. miejsce). Naj-

słabszym aspektem konkurencyjności województwa podlaskiego był poziom rozwoju infrastruktury technicznej i dostępności komunikacyjnej (16. miejsce), co wynikało z najmniejszej w kraju gęstości sieci drogowej o nawierzchni twardej ulepszonej, a także najmniejszej gęstości linii kolejowych i sieci kanalizacyjnej. Generalnie, wszystkie regiony położone we wschodniej części kraju wykazywały znaczne niedoinwestowanie w urządzenia infrastruktury technicznej, co bardzo negatywnie oddziaływało na ogólny poziom ich konkurencyjności.

Pośród siedmiu ocenianych aspektów konkurencyjności najwyższą ocenę w województwie lubelskim uzyskał poziom rozwoju społecznego, jednak jego pozycja w rankingu regionów pod tym względem była niska (10. miejsce). W czterech kategoriach konkurencyjności region ten zajmował przedostatnie miejsce w kraju, tj. w zakresie: zaawansowania w przekształceniach rynkowych, konkurencyjności zasobów pracy, rozwoju infrastruktury technicznej i dostępności komunikacyjnej oraz stanu i poziomu ochrony środowiska przyrodniczego. W zakresie ostatniej kategorii konkurencyjności region ten miał relatywnie wysoką przewagę konkurencyjną w zakresie jakości środowiska, natomiast pod względem intensywności działań chroniących ekosystem sytuował się w rankingu na odległych miejscach.

Ostatnie w rankingu woj. świętokrzyskie aż w trzech aspektach konkurencyjności zostało sklasyfikowane na ostatniej pozycji w kraju, tj. pod względem poziomu rozwoju społecznego (ze względu na najniższy w kraju odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do Internetu – 16. miejsce), nowoczesności struktury gospodarczej oraz konkurencyjności potencjału gospodarczego. Także pod względem pozostałych aspektów konkurencyjności region ten zajmował najniższe lokaty w kraju, co w efekcie zdecydowało o jego najniższej pozycji konkurencyjnej w układzie regionalnym kraju.

WNIOSKI

1. Na podstawie wielowymiarowej analizy porównawczej stwierdzono bardzo silne zróżnicowanie regionów należących do obszaru wschodniej części kraju pod względem poziomu konkurencyjności. Skalę tego zróżnicowania wyznaczały skrajne pozycje zajmowane przez województwo mazowieckie (I klasa konkurencyjności) oraz pozostałe cztery wschodnie regiony kraju (V klasa konkurencyjności).
2. Poziom konkurencyjności czterech województw położonych ze wschodniej części kraju (świętokrzyskie, lubelskie, podlaskie i podkarpackie) był skrajnie niski. Grupa tych regionów tworzyła zwarty przestrzennie obszar o najwyższej w skali kraju koncentracji zjawisk kryzysowych, wynikających m.in. z wadliwej struktury gospodarczej, słabego zagospodarowania infrastrukturalnego, zacofania procesów urbanizacyjnych oraz negatywnego kierunku przebiegu procesów demograficznych. Dystanse konkurencyjne, jakie muszą pokonać te regiony, aby osiągnąć cechy wzorca, są bardzo duże i wymagają długiego czasu oraz znacznych środków finansowych.
3. Analiza porównawcza i ocena wielorakich aspektów konkurencyjności regionów wschodniej części kraju wykazały, iż główne obszary ich dystansów konkurencyjnych (z wyłączeniem woj. mazowieckiego) wyznaczały: poziom nowoczesności

struktury gospodarczej, konkurencyjność zasobów pracy oraz poziom rozwoju infrastruktury technicznej i dostępności komunikacyjnej. Z kolei źródłem wyraźnych przewag konkurencyjnych tych regionów były wybitne zasoby i walory przyrodnicze oraz dobry stan środowiska przyrodniczego, przy czym niska skala zagrożeń środowiska w tych regionach była wyraźnie skorelowana z mniejszą intensywnością działań chroniących ekosystem.

4. Poszukiwanie sposobów zdynamizowania rozwoju regionów wschodniej części kraju i przeciwdziałanie ich dalszej marginalizacji społeczno-gospodarczej powinny stanowić pierwszoplanowe wyzwanie dla polityki regionalnej zarówno na szczeblu krajowym, jak i wspólnotowym. Kształtowanie zdolności konkurencyjnej tych regionów wymaga silnej interwencji zewnętrznej w ramach aktywnej polityki interregionalnej państwa, wspomagającej działania podejmowane przez władze regionalne w obszarze polityki intraregionalnej. Kluczowymi sferami alokacji inwestycji publicznych na rzecz wzmacniania siły konkurencyjnej regionu powinny być: otoczenie okołobiznesowe, zaplecze naukowo-badawcze oraz infrastruktura techniczna, zarówno jej tradycyjne sektory, jak i sektory najnowocześniejsze (sieć telekomunikacyjna, infostrada).

PIŚMIENNICTWO

- Bednarz T., 1997: Budowanie strategii konkurencyjności w turystyce na przykładzie regionu Kolobrzegu. [w:] Domanski T. (red.), Marketing terytorialny. Strategiczne wyzwania dla miast i regionów. Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 164.
- Gralak A., 2004: Uwarunkowania i czynniki konkurencyjności regionów peryferyjnych. SGGW, Warszawa, maszynopis rozprawy doktorskiej, s. 133–171.
- Hellwig Z., 1968: Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom rozwoju i strukturę kwalifikacyjnych kadr, „Przegląd Statystyczny” Nr 4, s. 307–328.
- Instytucje i instrumenty wzrostu konkurencyjności regionów, 1996: Rządowy Zespół Zadaniowy ds. Rozwoju Regionalnego w Polsce, Warszawa, s. 10.
- Klamut M., Passella E., 1999: Podnoszenie poziomu konkurencyjności regionów. [w:] M. Klamut (red.), Konkurencyjność regionów, Wydaw. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław, s. 60.
- Kozak M., Pyszkowski A., Szewczyk R., 1997: Słownik rozwoju regionalnego. PARR, Warszawa, s. 20.
- Prusek A., Holik G., Nowak Z., 1999: Konkurencyjność Małopolski w krajowym rankingu regionów. [w:] R. Broszkiewicz (red.), Konkurencyjność miast i regionów Polski południowo-zachodniej. „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” Nr 821, Wrocław.
- Stec M., Wierzbńska M., 1999: Badanie konkurencyjności województw Małopolski wschodniej. [w:] R. Broszkiewicz (red.), Konkurencyjność miast i regionów Polski południowo-zachodniej. „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” Nr 821, Wrocław, s. 89–104.
- Strahl D. (red.), 1998: Taksonomia struktur w badaniach regionalnych. Wydaw. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Strahl D., Sobczak E., 1999: Konkurencyjność regionu Dolnego Śląska. [w:] R. Broszkiewicz (red.), Konkurencyjność miast i regionów Polski południowo-zachodniej. „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” Nr 821, Wrocław, s. 28.

THE LEVEL OF COMPETITIVENESS OF EASTERN REGIONS OF POLAND ON BACKGROUND OF THE DIFFERENTIATIONS BETWEEN REGIONS

Abstract. In the paper there was presented competitive position of eastern regions of Poland on background of regional pattern of Poland. The Hellwig's method of development model was used to estimate regions competitiveness' level. The research proved that Polish regions had very high scale of competitiveness levels' variety. The lowest competitive positions in the regional pattern of the country were occupied by voivodships in eastern (lubelskie and podlaskie) as well as in southern-east part of the country (świętokrzyskie and podkarpackie). Comparable analysis and evaluation of aspects of competitiveness of eastern regions proved, that main areas of their competitiveness distances (apart from mazowieckie voivodship) were determined by: modern economic structure, labour sources competitiveness and level of technical infrastructure and communication accessibility levels. Moreover, sources of visible competitiveness advantages of the regions were prominent resources and natural landscapes as well as good state of natural environment.

Key words: competitiveness of region, competitive position, eastern regions of Poland

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 10.06.2005